

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 76.051.029
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політології та
державного управління
Ротар Наталії Юріївні

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну наукову працю Кибіч Яни Василівни
«Брекзит у європейському медіадискурсі: передумови, характер, наслідки»,
подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 76.051.029
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія
(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дослідження. Пошук ефективної й оптимальної моделі взаємин Великої Британії з країнами Західної Європи в спільноті Євросоюзу не приніс успіху, не знівелював суперечності при відстоюванні національної ідентичності, не зупинив боротьбу за лідерство в ЄС та за його межами. Попри значні переваги інтеграції, у Великій Британії постійно спалахувала загроза виходу з ЄС, а в суспільстві міцніли наративи власного проєкту майбутнього. Тож, Брекзит став закономірним результатом усіх об'єктивних і суб'єктивних причин, що виникли внаслідок еволюційного розвитку британсько-європейської політики.

Зважаючи на новітні геополітичні процеси в Європі, за розвитком яких спостерігає весь світ, актуального значення набуває проблема вивчення ролі Британії в євроінтеграційних процесах від формування передумов вступу до безпосередньої участі та причин виходу з об'єднання, дослідження Брекзиту в європейському медіадискурсі, аналіз можливих змін та наслідків, які очікують Велику Британію й ЄС. Попри численні дослідження проблем європейської інтеграції, низка питань практичного і теоретичного змісту, можливого дезінтеграційного розвитку, зокрема стосовно виходу Великої Британії з ЄС, ефективність цього кроку та можливі наслідки для кожної зі сторін, вимагають, на нашу думку, подальшого розгляду та поглибленого вивчення.

Актуальність теми зумовлюють і фундаментальні зміни в британському суспільстві, пов'язані з завершенням процесу Брекзиту, та необхідність для політиків, громадськості й ЗМІ рахуватися з суспільною думкою щодо виходу з Європейського Союзу.

Європейська рада у червні 2022 р., незважаючи на збройну агресію РФ проти України, надала нашій державі статус кандидата на вступ до ЄС, високо оцінивши тривалість та послідовність намірів України щодо євроінтеграції, консолідацію нашого суспільства і героїзм воїнів ЗСУ у протистоянні з РФ. Завдяки прийнятому історичному рішення ЄР, Україна значно наблизилася до заповітної мрії – інтегруватися до Європейського Союзу. Вказана подія посилила значення того, що вивчення досвіду інтеграції Великої Британії – досить важливе для нашої держави. Отже, викладене підкреслює актуальність дослідження, а вибір даної теми дисертанткою Я.В. Кибіч заслуговує на схвалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Рецензоване дослідження виконане у межах комплексної програми науково-дослідницьких робіт кафедри міжнародної інформації Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Сучасна інформаційна політика та суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії» (номер державної реєстрації – 0116U001441, 2016-2020 рр.), а згодом в межах теми – «Національна та інформаційна безпека у контексті сучасних геополітичних викликів: міжнародний досвід та політика» (номер державної реєстрації – 0121U110224, 2021-2025 рр.) (с. 18-19).

Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій. Проведений аналіз поданої до захисту кваліфікаційної наукової праці та публікацій дисертантки дозволяє зробити висновок, що отримані наукові результати достовірні й обґрунтовані, опираються на вивчення низки документів і сучасних джерел. Основні одержані положення і висновки науково виважені, достатньо аргументовані, пройшли належну апробацію. Про достовірність та обґрунтованість основних положень дисертації свідчать публікації у наукових фахових виданнях України (5 статей) та їх апробація на наукових конференціях (6 виступів). Отже, зміст дисертації добре відображений у публікаціях дисертанта. Загалом аналіз тексту дисертації і публікацій переконливо вказує на наукову достовірність результатів дослідження, а тема дисертації цілком відповідає паспорту спеціальності 052 – «Політологія».

Здобувачка показала себе зрілою, самостійною дослідницею, зуміла чітко обґрунтувати власні думки, зробити аналітичні логічні висновки, представила розуміння практичного значення наслідків Брекзиту для Великої Британії та Європейського Союзу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі. Здобувачка здійснювала науково-пошукову роботу по заявленій проблемі впродовж тривалого часу – в 2019-2022 рр. Про це свідчить представлений у дисертації

список публікацій. На всіх етапах дослідження авторка коректно застосовувала дослідницькі методи, які сприяли збору різнопланової й адекватної інформації, корелювали з положеннями концепцій і теорій, використаних у дисертації, давали можливість провести порівняльний аналіз, що зрештою дозволило здійснити якісне політологічне дослідження.

На нашу думку, Я.В. Кибіч зуміла переконливо обґрунтувати наукові положення дисертації. Структура роботи логічна, послідовна і відповідає поставленим завданням. Оформлення наукового апарату дослідження не викликає заперечень. Дисертантка опрацювала значну кількість джерел (309 позицій), необхідних для розкриття проблеми дослідження.

Аналіз основного змісту дисертації. Актуальність досліджуваної проблеми одержала в дисертації належне обґрунтування й аргументацію. Авторка чітко сформулювала мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження; визначила територіальні та хронологічні межі роботи, які охоплюють період від приєднання Великої Британії до Європейського Економічного Співтовариства у 1973 р. і до виходу з Європейського Союзу в 2021 р.; представила наукову новизну, висвітлила практичне значення результатів дослідження.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна. Оцінюючи кваліфікаційну наукову роботу Я.В. Кибіч за параметрами новизни, доцільно вказати на її наукові результати, які підтверджуються тим, що вона:

уперше:

- здійснила комплексне дослідження передумов, характеру та наслідків Брекситу у європейському медійному дискурсі в українській політичній науці;
- запропонувала хронологію основних етапів формування відносин між Великою Британією та ЄС. Довела, що специфіка геополітичного курсу країни полягає у збереженні особливого статусу у взаєминах з континентальною Європою, надання абсолютної переваги власним національним інтересам над спільними європейськими, що й стало причиною виходу Британії з ЄС;
- здійснила комплексний аналіз британського, європейського, канадського, американського медіапростору, що допомогло розкрити роль провідних медіа світу у висвітленні цього історичного для ЄС поступу;
- встановила, що вихід Британії з ЄС не знизив динаміки інтеграційного руху України до ЄС. Підтримка Великобританією українців у війні проти повномасштабного вторгнення РФ доводить, що євроінтеграція має особливі перспективи для України.

Уточнила:

- що медіа стали майданчиком для поширення бінарних позицій у громадській думці, введення в інформаційний простір конкретних політичних акторів, проектування необхідних повідомлень та гасел для соціуму;

- з'ясувала, що загальна вульгаризація, таблоїдизація медійного супроводу Брекситу в провідних новинних виданнях країни, стали причиною поглиблення розколу британського суспільства та призвели до збільшення прихильників виходу країни зі складу ЄС;

- що успіх кампанії «Leave» мав значний вплив на те, що більшість суспільства вже була євроскептично налаштована під впливом медіа ще задовго до початку кампанії виходу Великобританії з ЄС;

- що в 2016 р. просування соціальних мереж як джерела новин значно зросло та більше третини громадян Великобританії використовували соцмережі, як основне джерело інформації про референдум.

Набуло подальшого розвитку:

- твердження про дотримання більшістю британців позиції дезінтеграції з ЄС. Авторка підтверджує це даними соціопитувань провідних аналітичних дослідницьких центрів. Більша частина виборців, які голосували за «Leave» кампанію і вихід Британії з ЄС, нині знову підтвердили цей вибір, як і 2016 р.;

- при аналізі матеріалів новинного видання США CNN, встановила, що більшість аналітичних матеріалів новинного каналу присвячена висвітленню критики офіційного Лондона, прем'єра Б. Джонсона та його уряду через складну економічну ситуацію, що виникла після підписання нової торгової угоди з ЄС.

У вступі дисертантка обґрунтувала актуальність, об'єкт, предмет, методи дослідження, показала зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, наукову новизну дослідження, його хронологічні та територіальні межі, практичне значення результатів, апробацію, публікації та структуру дисертації.

Аналіз дисертації засвідчив, що компоненти наукового апарату – мета, завдання, предмет, об'єкт дослідження узгоджені між собою.

У першому розділі «Теоретичні аспекти дослідження процесів європейської інтеграції та дезінтеграції» дисертантка описала концептуальні засади європейських інтеграційних / дезінтеграційних процесів, інтерпретувала понятійний апарат (інтеграція, європейська економічна інтеграція, дезінтеграція, євроскептицизм), теорії, що сприяли поясненню явища євроінтеграції (неомарксизм, неореалізм, федералізм, функціоналізм та неофункціоналізм, міждержавний та міжурядовий підхід, концепції «Європа різних швидкостей», «Європейського меню», «Змінних геометрій», «концентричних кіл», «сходиноквої» інтеграції тощо) (с. 23-41); розкрила особливості британського підходу до процесу інтеграції, що дало можливість визначити місце країни в системі європейської інтеграції, окреслити її роль у процесах розбудови й

функціонування Євросоюзу. В роботі йдеться про вхід Британії в ЄЕС, а згодом ЄС, на особливих умовах, яких вона дотримувалася аж до початку XXI ст., перебувала осторонь від більшості інтеграційних процесів на континенті, вважаючи, що гармонізація з ЄС повинна ґрунтуватися на практичних міркуваннях, якщо умови сприяють «підвищенню добробуту, захищеності та якості життя британських громадян». Вже, будучи в складі сучасного ЄС, Великобританія успішно уникала повної інтеграції у валютних операціях (збереження власної валюти), застосовувала обмеження на шляху вільного руху робочої сили (обмежена дія Шенгенської угоди) тощо (с. 41-59).

Завершує розділ аналіз джерельної бази дослідження та висновки до розділу. Крім україномовних та англomовних робіт, авторка рецензованої дисертації широко використала праці німецько-, французько-, польсько-, грецько-, шведсько- та російськомовних авторів. Для проведення аналізу джерельної бази (с. 59-68), вона поділила її на сім груп (перша – нормативно-правові документи; друга – документи органів державної влади Великої Британії; третя – наукові праці, які поглиблюють розуміння теоретико-концептуальної бази процесу інтеграції/ дезінтеграції в Європі; четверта – зарубіжні й вітчизняні колективні та персональні праці й монографії науковців; п'ята – інформаційно-аналітичні матеріали ЗМІ, новинні сайти, інтернет ресурси газет і журналів; шоста – матеріали соцмереж: Facebook, Instagram, Twitter, YouTube; сьома – матеріали статистичних та аналітичних центрів, асоціацій, дослідницького консалтингу, агентств стратегічної аналітики тощо). Очевидно, що Я.В. Кибіч глибоко вивчила, проаналізувала джерельну базу дослідження, що допомогло їй розкрити особливості підходу британців до процесу інтеграції та дезінтеграції.

У другому розділі Я.В. Кибіч дослідила, як процес Брекзиту висвітлювали засоби масової інформації Великої Британії, зосередивши увагу на: передумовах та причинах дезінтеграційних тенденцій у медійному дискурсі Великобританії (с. 71-87); на медійному супроводі референдуму про вихід Британії з ЄС та показала суттєвий вплив британських медіа на його результати. Авторка однозначно стверджує, що «британські ЗМІ відіграли вирішальну роль у формуванні громадської думки стосовно Брекзиту. Кампанія «Leave» стала більш успішною за кампанію «Remain», зокрема за допомогою британських мас-медіа». Євроскептичні настрої в ЗМІ представляли ЄС в негативному світлі, чим підштовхували більшість громадян до рішення про вихід Британії з ЄС (с. 87-101). Вона довела, використавши для підтвердження своєї думки дані численних опитувань громадян Британії, що впродовж останніх п'яти років відбувалася суттєва трансформація позицій британців щодо Брекзиту; що країна все ще розділена в питаннях Брекзиту та його наслідків. З мінімальними коливаннями відсотків суспільство поділене на тих, хто «за» і «проти». Є відсоток людей в

обох таборів, які змінили свої преференції, обдумали і тепер підтримують колишніх опонентів. Тож, авторка вбачає у цьому великий потенціал для продовження дебатів щодо Брекзиту (с. 90-113).

У третьому розділі дисертантка проаналізувала медійний супровід провідних країн Заходу щодо дезінтеграції Великої Британії. Висвітлюючи Брекзит у медійному дискурсі ключових європейських ЗМІ, Я. Кибіч наголосила: що менше 10% з них позитивно відгукувались про Брекзит, 74% медіа – «проти» і критикували рішення; що більшість (59%) медіаконтенту щодо Брекзиту в ЄС стосувалися викликів, які очікують саму Великобританію, а не того, що означає вихід Британії з ЄС, для кожної із 27 країн-членів спільноти; що медійний супровід на території єврозони (крім ЗМІ Ірландії) вказував на фактичну відсутність тривоги щодо впливу Брекзиту на Європу і майбутнє ЄС; що 69% проаналізованих європейських новин писали про невизначені перспективи та наслідки для всіх сфер життя британців поза межами Євросоюзу (с. 116-136).

Характеризуючи позиції союзників щодо нової ролі Великої Британії в Європі, Я.В. Кибіч звернулася до прикладів з політики США та Канади (с. 137-157). А в підрозділі «Рецепції Брекзиту у громадській думці сучасної України» (с. 158-175) підкреслила, що наслідки Брекзиту для України можуть бути відчутними швидко: у зміні умов торговельно-економічних відносин України та Британії, у зменшенні фінансових можливостей ЄС щодо реалізації великих фінансових програм в ЄС і за його межами; у погіршенні умов працевлаштування громадян України в країнах ЄС. Для євроскептиків в ЄС і в Україні Брекзит – потужний сигнал дезінтеграційних настроїв. Втім, Європа зіткнулася і з проблемою миру та безпеки. Геополітична ситуація різко змінилася після повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України. Тож, Британія має змінити своє ставлення до Європи – її оборони, енергетики, торгівлі тощо.

Завершують роботу структурні елементи дисертації – Висновки, Список використаних джерел та Додатки. У Висновках Я.В. Кибіч сформулювала загальні підсумки проведеного дослідження, відповідно до завдань, визначених у дисертаційній роботі. Певний інтерес викликають вміщені у роботі Додатки.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту рецензованої дисертаційної роботи свідчить про дотримання Я. Кибіч вимог академічної доброчесності. При використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей авторка робила у дисертації відповідні посилання на джерела інформації; представила об'єктивну інформацію про емпіричні дані, використані для обґрунтування основних положень свого дисертаційного дослідження.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дисертантка комплексно дослідила явище Брекзиту в європейському медіадискурсі, вивчила його передумови, характер і наслідки для

Великої Британії й Європи; провела аналіз специфіки геополітичного курсу цієї країни, виявила надання абсолютної переваги власним національним інтересам над спільними європейськими, що й спричинило вихід Британії з ЄС; здійснила контент-аналіз публікацій провідних світових ЗМІ та комплексний аналіз питань медійного супроводу виходу Британії з ЄС. Виокремлення цих аспектів та їх аналіз також мають елементи наукової новизни.

Матеріали дисертації можуть бути використані науковцями при розробці євроінтеграційної політики України, у процесі здійснення політичного аналізу, при підготовці посібників та аналітичних матеріалів з європейської інтеграції та ролі медіа в інтеграційних / дезінтеграційних процесах Європи і світу, викладачами закладів вищої освіти в процесі роботи над підручниками, при розробці лекційних курсів і спецкурсів, журналістами при підготовці політичних оглядів та аналітичних матеріалів.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд з викладеними позитивними характеристиками дисертаційної роботи, у порядку дискусії та задля її вдосконалення доцільно вказати на зауваження та пропозиції:

1. Незважаючи на кількість вказаних у підрозділі 1.1. теоретичних (концептуальних) підходів, авторка не обґрунтувала і не створила узагальненої теоретико-концептуальної основи дослідження інтеграційних/ дезінтеграційних процесів в Європі та Брекзиту в європейському медіадискурсі; не пояснила потреби у використанні для розв'язання цієї проблеми загальнонаукових підходів і принципів, які забезпечують аналіз, систематизацію та виконання визначених наукових завдань у структурних елементах дисертації. Тож, не зрозуміло, яким саме теоріям з досліджуваної проблеми вона надає перевагу.

2. У тексті дисертаційної роботи відсутня дослідницька гіпотеза, що, до певної міри, знівелювало авторську позицію стосовно ставлення до заявленої проблеми й очікуваних результатів дослідження; не всі поняття, які автор використовує у роботі отримали належну інтерпретацію; не всі Додатки, які вміщені в дисертації, безпосередньо пов'язані з текстом.

3. На наш погляд, дисертаційна робота значно б виграла, якби авторка належною мірою представила методологію наукової роботи, виділивши для цього окремий підрозділ. Перераховані у Вступі (на одній сторінці) два методологічних підходи (неоінституціональний та біхевіористський) і кілька методів, на наш погляд, дають слабку уяву про методологічний інструментарій дослідження. Втім, у тексті дисертації простежується використання і методологічних підходів, і методів дослідження.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер, не знижують загальну позитивну оцінку проведеного дослідження та значущість результатів дисертації Кибіч Яни Василівни, яка виконана на належному науковому рівні.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота сформована за проблемним принципом. Її структура відповідає поставленій меті та завданням і складається з анотації українською й англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, змісту, вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг дисертації – 238 с. (із них 176 с. основного тексту). Список використаних джерел має 309 позицій. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням робота відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. У цілому, дисертаційна робота Кибіч Яни Василівни безперечно є самостійною і повністю завершеною роботою; характеризується актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням; містить значні наукові доробки, що сповна висвітлено в наукових публікаціях авторки. Дисертаційна робота відповідає за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів, встановленим вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р.), а дисертантка – Кибіч Яна Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія».

Рецензент:

доктор політичних наук,
професор, професор кафедри
політології та державного управління
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Віра БУРДЯК

